

НЕЙТРАЛІЗАЦІЯ ЗАГРОЗ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОРПОРАТИВНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

© Кравчук П.Я., 2004

Розглянуто сутність понять "загроза", "небезпека", "ризик". Запропоновано класифікацію загроз корпоративній безпеці за дванадцятьма ознаками. Визначено джерела, причини виникнення, форми прояву, суб'єкти та об'єкти загроз діяльності.

The essence of concepts "threat", "safety" and "risk" are the subject matter of this article. In this article it is proposed the classification of threats to corporate safety of an enterprise. Twelve signifiers are defined including sources, causes of appearance, forms of activity, subjects and objects of these threats.

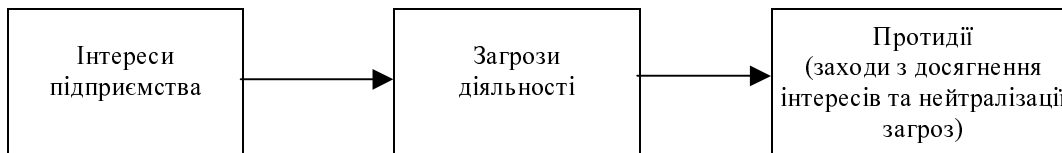
Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Побудова ринкової економіки в Україні супроводжується зміною умов господарювання та зростанням конкурентної боротьби між підприємствами, посиленням впливу зовнішнього середовища на діяльність суб'єктів господарювання, основною рисою якого є невизначеність та нестабільність. Ці процеси спричиняють втрату ринків збуту вітчизняними підприємствами, погіршення фінансового стану, відтік професійних кадрів та науково-технічних розробок, іноді – банкрутства. Це зумовлює необхідність якісно нового підходу до розв'язання проблем безпеки господарської діяльності підприємств усіх форм власності та типів господарювання.

Банкрутства та погіршення фінансового стану частини вітчизняних підприємств зумовлені не лише соціально-економічним становищем України та несформованістю ринкових відносин, але і недостатнім рівнем розробки науково-методологічних основ забезпечення корпоративної безпеки суб'єктів господарювання, несформованістю понятійного апарату.

Корпоративну безпеку можна розглядати як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства для забезпечення стабільного функціонування та динамічного розвитку. Включення до складу поняття корпоративної безпеки "загроз" вимагає також розкриття їх змісту.

Діяльність із забезпечення корпоративної безпеки підприємства виникає як результат вирішення протиріч між інтересами підприємства та загрозами їх реалізації. Умовно механізм забезпечення безпеки підприємства можна уявити у вигляді тріади "інтереси – загрози – заходи протидії" (див. рисунок).

Це, безумовно, потребує визначення сутності загроз діяльності, систематизації їх за рядом ознак, з'ясування причин виникнення, форм забезпечення та наслідків реалізації. Небезпеки та загрози є неодмінними супутниками функціонування систем будь-якої природи: біологічних, технічних, соціально-економічних. Тому неприділення адекватної уваги визначенню та нейтралізації загроз діяльності може призвести до значної шкоди або ж до невчасного припинення функціонування підприємства.

Механізм забезпечення безпеки підприємства

Об'єктивність виникнення загроз можна пояснити, виходячи з концепції енергетичної будови світу [7, с. 23], за якою головною причиною суперечностей у світі є дефіцит ресурсів, з одного боку, та бажання їх одержати, з іншого. Кожна зі складових світу (елемент чи система) спрямовує свої зусилля на продовження часу власного існування, обмеженого кількістю енергії, тому і бореться за збереження власної енергії та використання енергії інших складових світу на власні потреби. Оскільки вважається, що кількість енергії у світі жорстко обмежена, то поява кожної нової складової є небажаною для усіх інших. Через це нова складова світу, народжуючись, вступає у природну суперечність з усіма іншими складовими. З урахуванням цього підприємство як одна із систем має очікувати виникнення загроз з боку будь-якої іншої системи і нейтралізувати їх.

Перш за все з'ясуємо сутність поняття “загроза” та споріднених з ним категорій, адже з'ясування суті загрози – це перший крок до її уникнення.

З метою означення можливості чи дії негативних впливів на діяльність підприємства фахівці використовують такі поняття, як “небезпека”, “загроза”, “ризик”. Проаналізуємо кожне з цих понять окремо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Щодо визначення сутності поняття “небезпека”, то серед фахівців в сфері безпеки простежуються певні розбіжності. Так, на думку О.М. Бандурки, В.Є. Духова, К.Я. Петрова, І.М. Черв'якова, “економічна безпека – це конкретна і безпосередня, реальна форма проявлення загрози, яка має ймовірну математичну інтерпретацію” [1, с. 11]. В.І. Ярочкін визначає небезпеку як “можливі чи реальні явища, події і процеси, здатні нанести моральну чи матеріальну шкоду підприємству і підприємницькій діяльності” [10, с. 16]. Таке ж бачення небезпеки властиве багатьом, зокрема В.А. Ліпкану [4, с. 89]. На думку Є.А. Олейнікова, під небезпекою слід розуміти “цілком усвідомлену, але не фатальну ймовірність нанесення шкоди комусь, чомусь, що визначається наявністю об'єктивних або суб'єктивних факторів, яким властиві руйнуючі властивості” [6, с. 10].

Узагальнивши, можна зазначити, що розбіжність полягає у визначенні ступеня ймовірності нанесення шкоди в результаті наявності небезпеки. Ми схильні, як і більшість фахівців, ототожнювати небезпеку з можливими чи реальними умовами, явищами чи процесами, в результаті дії яких існує ймовірність нанесення шкоди підприємству чи перспективному його розвитку. Небезпека може проявлятися у різних формах: у вигляді намірів та задумів, планів підготовки та реалізації, певних фізичних, психологічних, економічних заходів, спрямованих на нанесення шкоди чи ліквідацію підприємства.

У багатьох працях поширеною є думка про ризик як про можливість небезпеки або невдачі. Так, В.А. Ліпкан визначає ризик як “можливу небезпеку невдачі дій, що вживаються, або самі дії пов'язані із такою небезпекою” [4, с. 90]. Є.А. Олейніков під ризиком розуміє “можливість виникнення несприятливих або небажаних наслідків діяльності самого суб'єкта” [6, с. 10]. Окремі науковці схильні ототожнювати поняття “ризик” та “загрози”. Загалом сьогодні існує велика кількість підходів щодо тлумачення поняття “ризик”, що пояснюється багатоаспектністю та складністю цього явища. Ми не будемо намагатися детально розкрити суть цього складного явища, оскільки це не є метою нашої роботи, лише зазначимо, що фахівці у сфері безпеки схильні розглядати ризик як можливу небезпеку виникнення несприятливих умов чи втрат внаслідок діяльності суб'єкта господарювання.

Спорідненим поняттям “небезпека” є категорія “загроза”. Різниця між економічною небезпекою та загрозою визначається зміною можливості втрати, перетворенням потенційної можливості у реальну дійсність. На думку В.І. Ярочкіна, “загроза – це небезпека на стадії переходу

із можливості у дійсність” [9, с. 16]. Є.А. Олейніков визначає загрозу як “найбільш конкретну і безпосередню форму небезпеки або сукупність умов і факторів, що створюють небезпеку інтересам” [6, с. 10] різних суб’єктів. О.М. Бандурка, В.Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Черв’яков [1, с. 10] розглядають економічну загрозу як потенційну можливість завдання шкоди суб’єктам господарюючої діяльності з боку окремих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Тобто поява загрози визначає потенційну можливість економічних втрат для підприємства. Реакція останнього на появу загрози повинна проявлятися у формуванні передумов для відбиття можливої небезпеки. Під загрозою безпеки підприємству, на думку С.П. Дубецької [2, с. 157], слід розуміти потенційну чи реальну подію, процес чи явище, яке здатне порушити його стійкість та розвиток чи призвести до припинення його діяльності.

Цілі статті. З огляду на важливість визначення сутності загроз як складової частини понятійного апарату та процесу забезпечення корпоративної безпеки конкретизуємо сутність та систематизуємо загрози та небезпеки діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження із повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Узагальнюючи існуючі підходи, можна резюмувати, що загрозою корпоративній безпеці підприємства можна вважати потенційну можливість чи існування ситуації, за якої виникають передумови протидії забезпеченню безпеки та реалізації інтересів підприємства. Тому забезпечення корпоративної безпеки підприємства можливе лише за умови виявлення та нівелювання дії різноманітних загроз безпечного розвитку суб’єкта господарювання. Різноманіття загроз діяльності підприємства зумовлює необхідність їх теоретичного узагальнення та систематизації за рядом ознак, що дасть змогу швидкої ідентифікації, моніторингу та оцінки ступеня загрози, а також визначення системи заходів щодо їх нейтралізації.

У вітчизняній та зарубіжній літературі перелік загроз діяльності підприємства характеризується достатнім рівнем визначення. Простежується навіть певне змагання щодо його кількісного набору. Так, А.В. Кириєнко [3, с. 25] пропонує використовувати п’ять ознак для визначення 11 загроз діяльності підприємства. В.І. Ярочкін [10, с. 17] – сім критеріїв для ідентифікації 18 загроз безпеці підприємства. Таку ж кількість ознак класифікації пропонує С.П. Дубецька [2, с. 157–158] для визначення 28 різноманітних видів загроз безпеці підприємства. А.С. Соснін і П.Я. Пригунов [8, с. 83] пропонують використання дванадцяти ознак для характеристики більш як тридцяти різних видів загроз. Тринадцять критеріїв систематизації загроз безпеці підприємства пропонує Е.І. Нізенко [6, с. 78].

Проаналізувавши згадані та ряд інших публікацій [4, с. 93], спробуємо критично систематизувати та узагальнити існуючі підходи, запропонувавши своє бачення вирішення цієї проблеми. Ми вважаємо можливою класифікацію загроз корпоративній безпеці підприємства за двадцятьма критеріями.

За сутністю (змістом) загрози корпоративній безпеці підприємства пропонується поділяти на:

- економічні, які зумовлюють зниження економічної ефективності використовуваних ресурсів і можуть проявлятися у формі коливання попиту на продукцію підприємства, підвищення ринкової вартості ресурсів виробництва, змін податкової політики тощо;
- соціально-психологічні, які обумовлюють погіршення психологічного клімату в колективі та зниження соціального забезпечення працівників внаслідок зміни керівництва чи власників підприємства, економічного спаду в країні, зміни ринкової кон’юнктури в окремій галузі;
- фізичні, які проявляються у формі нанесення шкоди майну або життю та здоров’ю працівників підприємства;
- технологічні, які обумовлені поломкою обладнання або порушенням технологічних процесів виготовлення продукції і можуть проявлятися у формі різноманітних техногенних аварій;
- екологічні, що передбачають погіршення стану навколишнього середовища внаслідок стихійних та техногенних аварій;

- правові, які можуть проявлятися у зміні форми власності, організаційно-правової форми господарювання, суті договірних взаємовідносин в результаті непрофесіоналізму та помилок юридичної служби підприємства;

- адміністративні, які обумовлені діями керівництва організації чи посадових осіб державних органів, що спричиняють шкоду інтересам підприємства;

- інформаційні, які проявляються у формі витоку конфіденційної інформації, розголошення науково-технічних секретів, ноу-хау, що завдає шкоди господарській діяльності підприємства та інші.

За джерелами походження виділяють загрози діяльності підприємства:

- природного походження, які обумовлені різноманітними метеорологічними, геологічними, гідрологічними явищами та процесами, природними пожежами, ураженням рослин, тварин, людей хворобами чи шкідниками;

- антропогенного походження, які є наслідком життєдіяльності людини і можуть бути зумовлені як помилковими, тобто ненавмисними, так і навмисними діями людини;

- техногенного походження, тобто які є наслідком науково-технічного прогресу людства і можуть проявлятися у вигляді аварій на виробництві, пожеж, неспровокованих вибухів, викидів небезпечних радіобіологічних, хімічних, біологічних речовин, транспортних аварій, руйнування споруд, будівель, інженерних мереж.

За напрямками виникнення загрози поділяють на:

- екзогенні (зовнішні), джерело виникнення яких знаходиться поза межами підприємства;
- ендогенні (внутрішні), які утворюються всередині системи, тобто дії або бездіяльності власників, керівників чи робітників підприємства.

За ступенем небезпеки загрози діяльності підприємства поділяють на:

- дуже небезпечні, які створюють небезпеку подальшому функціонуванню та розвитку підприємства;

- небезпечні, які загрожують суттєвими матеріальними, фінансовими, моральними втратами підприємству;

- малонебезпечні, які суттєво не впливають на діяльність чи перспективний розвиток підприємства.

За характером впливу загрози можна визначити як:

- прямі, які передбачають безпосередній причинно-наслідковий зв'язок між загрозою та потенційними наслідками діяльності підприємства;

- непрямі, які впливають на діяльність підприємства опосередковано, тобто не простежується прямий причинно-наслідковий зв'язок між загрозою та результатами діяльності фірми.

За об'єктами впливу можна виділити загрози:

- матеріальним активам, які можуть бути зумовлені діями чи бездіяльністю певних суб'єктів, що спричиняє втрату, псування чи зниження ринкової вартості виробничих фондів підприємства;

- персоналу фірми, які можуть проявлятися у різноманітних фізичних чи психологічних негативних впливах щодо керівників, провідних спеціалістів чи робітників підприємства;

- фінансовим активам, які можуть бути зумовлені неплатоспроможністю покупців, ненадійністю постачальників, фінансово-кредитних установ, що спричиняє втрату фінансових ресурсів, зменшення власного капіталу, погіршення структури активів, зменшення фінансової стійкості та ліквідності підприємства;

- інтелектуальним ресурсам (нематеріальним активам), які зумовлені незаконним доступом та розголошенням науково-технічних розробок, ноу-хау, винаходів, конфіденційної інформації підприємства.

За ймовірністю реалізації можна виділити загрози:

- реальні, активізація яких є неминучою;

- потенційні, виникнення яких є можливим за певних суб'єктивних чи об'єктивних умов.

За ступенем подолання наслідків впливу на діяльність підприємства можна виокремити:

- відновлювальні, які передбачають можливість усунення негативних наслідків впливу дії загроз;

- непоправні, результати впливу яких неможливо повністю ліквідувати чи усунути.

За масштабом дії загрози поділяють на:

- глобальні (системні), які впливають відразу на усі структурні підрозділи та напрямки діяльності підприємства та результати дії яких можуть завдати суттєвих збитків фірмі;

- локальні (елементні), які впливають лише на діяльність окремих підрозділів чи сфер бізнесу та зумовлюють незначні втрати підприємства.

За часом дії розрізняють загрози:

- довготривалі, вплив яких простежується впродовж 5–10 років і більше;

- середньотривалі, дія яких відчутна протягом 1–5 років;

- короткотривалі, вплив яких обмежується 1 роком.

За способами та формами прояву загрози можуть реалізовуватись у вигляді пограбування, нападу, дезінформації, вбивства, аварії, шахрайства, крадіжки, знищення чи псування майна, шантажу тощо.

За рівнем небезпеки загрози, на наш погляд, можна розділити на:

- допустимі, вплив яких не спричиняє суттєвої шкоди діяльності підприємства та передбачає можливість швидкої ліквідації наслідків;

- недопустимі, які слід нейтралізувати на етапі зародження, оскільки їх реалізація зумовлює серйозні проблеми для діяльності та подальшого розвитку підприємства.

За причиною виникнення загрози корпоративній безпеці підприємства можна поділити на:

- об'єктивні, які виникають незалежно від волі та свідомості суб'єкта безпеки та обумовлені обставинами та явищами, що об'єктивно характеризують навколишнє середовище;

- суб'єктивні, які обумовлені свідомими чи несвідомими діями чи бездіяльністю суб'єкта безпеки.

За рівнем детермінізму загрози можна поділити на:

- закономірні, поява яких містить причинно-обумовлений, прогнозований характер;

- випадкові, виникнення яких носить тимчасовий, стохастичний характер.

Залежно від рівня керованості загрози діяльності підприємства слід поділяти на:

- керовані, які передбачають можливість управління рівнем та наслідками негативних впливів;

- некеровані, процес керування якими є неможливим або надто складним в силу певних об'єктивних причин.

За величиною можливих збитків (наслідками) загрози можна поділяти на:

- дуже збиткові, які зумовлюють значні матеріальні, фінансові, людські втрати для підприємства;

- збиткові, які обумовлюють певні незначні втрати для фірми;

- беззбиткові, вплив яких не створює будь-яких матеріальних чи фінансових втрат для підприємства.

За видом збитків, які обумовлені дією загроз діяльності підприємства, розрізняють матеріальні, морально-психологічні, соціальні, юридичні та інші види загроз.

За періодичністю виникнення (повторюваністю) загрози діяльності підприємства можна поділяти на:

- періодичні (повторювані), які проявляються час від часу чи з певним інтервалом;

- разові (дискретні), виникнення яких має одноразовий характер.

За суб'єктами впливу, обумовлені свідомими чи несвідомими діями чи бездіяльністю, виділяють:

- загрози з боку керівництва підприємства;

- загрози, зумовлені діями конкурентів;
- загрози з боку працівників фірми;
- загрози, обумовлені діями посадових осіб державних органів;
- загрози з боку постачальників та інших суб'єктів ринкового середовища.

Залежно від функціональної спрямованості (сферою впливу) загрози корпоративній безпеці підприємства, на наш погляд, доречно виокремити у шість груп:

- загрози фінансово-економічній складовій корпоративної безпеки підприємства, які спроможні погіршити структуру активів, знизити фінансову стійкість, платоспроможність та економічну ефективність використання залучених ресурсів;
- загрози інтелектуально-кадровій складовій, які можуть погіршити структуру персоналу, його кваліфікаційний та професійний рівень, соціально-психологічний клімат в колективі;
- загрози інституційно-правовій складовій, що призводять до змін організаційно-правової форми господарювання, порушення договірних відносин та майнових втрат в результаті прорахунків у роботі юридичної служби підприємства;
- загрози інформаційній складовій корпоративної безпеки підприємства, які зумовлюють матеріальні втрати внаслідок витоку та розголошення комерційної інформації;
- загрози техніко-технологічній складовій, які спроможні погіршити структуру чи знизити технічний рівень техніко-технологічної бази підприємства;
- загрози силовій складовій корпоративної безпеки підприємства, які зумовлюють втрати, псування, знищення майна підприємства, порушення пропускового та внутрішньо-об'єктного режимів, виникнення фізичної чи моральної небезпеки керівництву чи працівникам підприємства.

Визначившись із сутністю та класифікацією загроз діяльності підприємства, розглянемо інші складові елементи понятійно-категоріального апарату системи загроз корпоративній безпеці суб'єктів господарювання: джерела формування, причини виникнення, суб'єктів та об'єкти загроз, форми прояву, заходи протидії та наслідки реалізації загроз корпоративній безпеці.

Джерелом формування загроз є розмаїття внутрішніх та зовнішніх суперечностей суспільного та корпоративного розвитку підприємства, зокрема, як ми вже зазначали, що за своєю генезою загрози можуть мати антропогенне, техногенне чи природне походження.

Причини виникнення загроз обумовлені джерелами їх походження і можуть мати як внутрішній, так і зовнішній характер; як суб'єктивні, так і об'єктивні передумови та визначаються галузевою специфікою діяльності підприємства.

Суб'єктами загроз корпоративній безпеці підприємства можуть бути як внутрішні (власники, керівники, робітники), так і зовнішні (конкуренти, посадові особи державних органів, постачальники, фінансово-кредитні установи, злочинні угруповання) фізичні чи юридичні особи.

Формами прояву загроз діяльності підприємства є крадіжки, техногенні аварії, фінансові шахрайства, шантаж, несанкціонований франчайзинг, вбивства, переманювання спеціалістів, незаконний копірайт, наклепи та інше.

Об'єктами загроз корпоративній безпеці можуть бути фінансові акти, персонал, матеріальні засоби, інформаційні та інтелектуальні ресурси підприємства.

Заходи протидії визначаються специфікою причин виникнення, суб'єктів, форм прояву та об'єктів загроз і можуть мати економічний, фінансовий, адміністративний, правовий, силовий, технічний або інформаційний характер.

Наслідки дії загроз корпоративній безпеці обумовлений джерелами та причинами виникнення, суб'єктами та об'єктами безпеки, формами прояву та ефективністю заходів протидії і можуть мати як катастрофічний, так і незначний характер прояву на діяльності підприємства.

Висновки. Визначення сутності та систематизація загроз діяльності дасть змогу чітко визначати та виокремлювати пріоритетні інтереси підприємства, ідентифікувати можливі загрози корпоративній безпеці, підвищити якість і точність їх діагностики, визначення рівня небезпеки, форм прояву, наслідків та заходів нейтралізації.

1. Бандурка О.М., Духов В.Є., Петрова К.Я., Червяков І.М. *Основи економічної безпеки: Підручник*. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
2. Дубецька С.П. *Економічна безпека підприємств України // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Збірник матеріалів науково-практичної конференції, Київ, 16–17 травня 2001р.* / Редкол.: І.І. Тимошенко (голова) та ін. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – С.146–171.
3. Кириєнко А.В. *Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства: Дис... канд. екон. наук: 08.06.01.* – К., 2000. – 186 с.
4. Ліпкан В.А. *Безпекознавство: Навч. посібник* - К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003.-208 с.
5. Низенко Э.И. *Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности: Учеб. пособие.* – К.: МАУП, 2003. – 124с. - Библиогр.: С.118–121.
6. *Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность / Под ред. Е.А. Олейникова.* – М.: ЗАО "Бизнес-школа "Интел-Синтез", 1997. – 288 с.
7. Пастернак–Таранушенко Г. *Результати дослідження шляхів забезпечення економічної безпеки України // Економіка України.* – 2000. – №11. – С.21–28.
8. Соснин А.С., Прыгунов П.Я. *Менеджмент безопасности предпринимательства: Учеб. пособие.* – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2002. – 357с.
9. Шембель Ю.С. *Прогнозування кризового стану підприємства та обґрунтування комплексу заходів антикризового управління: Автореф. дис...канд. екон. наук: 08.06.01//Національна металургійна академія України.* – Дніпропетровськ,2002. – 21с.
10. Ярочкин В.И. *Система безопасности фирмы.* – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Ось-89, 2003. – 352 с.

УДК 330

А.М. Кричковська, В.Г. Червецова, Л.Д. Болібрux, В.П. Новіков
Національний університет „Львівська політехніка”

ФАРМАКОЕКОНОМІКА: ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ В СИСТЕМІ СТРАХОВОЇ МЕДИЦИНИ

© Кричковська А.М., Червецова В.Г., Болібрux Л.Д., Новіков В.П., 2004

Аналізуються літературні дані та практичний досвід застосування методів фармакоеконіміки в створенні медичних експертних стандартів для системи страхової медицини України. Виявлені позитивні сторони застосування такої системи страхування в умовах ринкової економіки.

Literature dates and practical experience of using of pharmaceutical economy methods in the formation of medical expert standards for the system of medical insurance in Ukraine has been analyzed. Positive sides of using this insurance system under market economy circumstances have been established.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найважливіших задач сучасної медицини є створення оптимальної системи для забезпечення охорони здоров'я населення. Вирішенню цієї проблеми сприяє розвиток фармакоеконіміки – нової галузі фармацевтичної науки, яка вивчає співвідношення між держбюджетним фінансуванням на охорону здоров'я та реальними витратами на медичну діагностику, фармакотерапію, утримання хворого в лікувальному закладі тощо [1, 2, 3].

Аналіз досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Як показує аналіз літературних даних [2] і практичний досвід, впровадження системи страхової медицини в Україні поки що не вийшло на державний рівень. Кошти, які виділяються державою, не забезпечують належну медичну допомогу як в ургентних випадках, так і при лікуванні хронічних хворих. Тому виникла необхідність в створенні альтернативного медичного забезпечення хворих,